

خانواده و اخلاق

حسین فاطمی اندرس

انتشارات خوشنماخت

سرشناسه	:	فاطمی اطهر، حسین
عنوان و نام پدیدآور	:	خانواده و اخلاق/حسین فاطمی اطهر؛ ویراستار فنی لعیا هاشمی اقدم.
مشخصات نشر	:	تهران: نو شناخت، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۲۲۶ص: مصور.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۸۳۶۶-۰۷-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	خانواده‌ها -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	:	Families -- Religious aspects -- Islam
موضوع	:	زناشویی (اسلام)
موضوع	:	Marriage -- Religious aspects -- Islam
موضوع	:	اخلاق اسلامی
موضوع	:	Islamic ethics
رده‌بندی کنگ	:	BP۲۳۰/۱۷/۲ف۲خ۱۳۹۷
رده‌بندی دیویی	:	۲۹۷/۴۸۳
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۶۱۰۱۹۸

خانواده و اخلاق

حسین فاطمی اطهر

ویراستار فنی و صفحه‌آرا: لعیا هاشمی اقدم

ناشر: انتشارات نو شناخت

چاپ نخست: زمستان ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۳۵/۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تلفن: ۰۹۳۸۶۵۸۱۸۷۱ و ۰۹۳۸۹۵۱۵۹۹۳

www.noshenakht.com

info@noshenakht.com

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳	مقدمه
۱۹	گام دوم
۳۵	سبک زندگی
۳۷	خانواده و مباحث آن
۳۸	جایگاه خانواده در قرآن
۳۸	ویژگی‌های شخصیتی زن و مرد
۳۹	ویژگی‌های فردی
۴۰	توانایی‌ها
۴۰	عوامل مؤثر در نهمین فصل
۴۱	راهکارها (طرح‌واره‌ها)
۴۲	حقوق زن بر شوهر
۴۲	راهکارها (طرح‌واره‌ها)
۴۴	توانایی‌های فردی و اجتماعی انسان
۴۵	رابطه اجتماعی
۴۵	نهاد خانواده
۴۵	۱- نیاز به آرامش روانی
۴۶	الف) نیازهای عاطفی-جنسی
۴۷	ب) نیازهای عاطفی
۴۸	۲- تداوم نسل
۴۸	الف) تولیدمثل
۵۰	خانواده چیست؟
۵۲	خانواده، تجلی‌گاه مودت و رحمت از منظر قرآن
۵۳	معناشناسی خانواده
۵۵	مفهوم حقوقی خانواده
۵۵	هدف والی تشکیل خانواده
۵۷	تحکیم روابط خانواده
۵۷	الف) تبیین مفهومی تحکیم روابط خانواده
۵۷	ب) انگیزه تحکیم روابط در خانواده
۵۹	فطرت

۵۹	..... اخلاق
۶۰	..... شریعت
۶۱	..... (ج) عوامل مؤثر بر تحکیم روابط خانواده
۶۲	..... (۱) عوامل برون خانوادگی
۶۲	..... فرهنگ و محیط اجتماعی
۶۳	..... اقتصاد جامعه
۶۴	..... خانواده‌های ماقبل
۶۶	..... (۲) عوامل درون خانوادگی
۶۶	..... توجه به جایگاه خانواده
۷۰	..... تثبیت نقش‌ها
۷۰	..... حفظ شؤون فردی
۷۲	..... آشنایی و پایبندی به تعهدات حقوقی و اخلاقی
۷۳	..... تکیه‌گاهی مرد و تمجید زن
۷۷	..... رفتارهای نیکو و پسندیده (زن و شوهر)
۸۲	..... عوامل تقویت و تحکیم مودت در خانواده
۸۳	..... روش‌های تحکیم خانواده
۸۴	..... استحکام روابط با همدیگر
۸۵	..... پیوند بین اعضای خانواده
۸۵	..... کسب دانش و مهارت
۸۵	..... روابط سالم میان اعضای خانواده
۸۶	..... آرامش و امنیت روانی
۸۶	..... مکمل یکدیگر بودن
۸۷	..... پرهیز از قضاوت و پیش‌داوری
۸۷	..... عدم سرزنش همدیگر
۸۸	..... احترام متقابل
۸۸	..... برخورد منطقی با مشکلات
۸۸	..... جلوگیری از سوء تفاهم
۸۹	..... توجه به نیازهای یکدیگر
۸۹	..... هم‌سویی با یکدیگر
۹۰	..... نیازها و تقاضاهای خردمندانه
۹۰	..... انعطاف‌پذیری
۹۰	..... گفتار صادقانه

۹۱	از بین بردن سوء تفاهات
۹۱	قدردانی از رفتار مطلوب
۹۱	بیان ویژگی‌های مثبت
۹۲	تعامل صحیح
۹۲	هدیه دادن
۹۳	تفکر مثبت در زندگی
۹۳	آراسته بودن ظاهر
۹۳	پرهیز از سوء ظن
۹۴	بخشش و گذشت
۹۴	عمل به عده
۹۵	پرهیز از القاب ناشایست
۹۵	پرهیز از اختلاف
۹۵	پوشش خطاها
۹۶	پرهیز از تمسخر
۹۶	پرهیز از مقایسه با دیگران
۹۶	برخورد منطقی با خواسته‌ها
۹۷	انتخاب دوستان
۹۸	عدم دخالت دیگران
۹۸	انتظارات واقع‌بینانه
۹۹	مثبت‌اندیشی
۹۹	گفتگوهای صادقانه
۱۰۰	ارزیابی رفتارها
۱۰۱	توجه به افکار و تمایلات همدیگر
۱۰۱	احساس مسؤولیت
۱۰۲	تحکیم خانواده در آموزه‌های قرآنی
۱۰۵	دین‌داری و تعهدات الهی
۱۰۹	خانواده در قرآن
۱۰۹	۱) کارکرد و جایگاه خانه در قرآن
۱۰۹	۱. محل تسکین
۱۱۰	۲. محل ذکر و تلاوت آیات الهی
۱۱۱	۳. محل رابطه‌ای قدسی

- ۱۱۲..... ۴. لزوم حفظ حریم خانه
- ۱۱۳..... (۲) خانواده آرمانی در قرآن
- ۱۱۴..... ۱. مبانی روابط در خانواده آرمانی
- ۱۱۷..... مبانی حقوقی و اخلاقی در روابط خانواده آرمانی
- ۱۲۱..... ۲. هدف خانواده آرمانی
- ۱۲۳..... اصول تحکیم روابط خانواده
- ۱۲۴..... اصل طهارت
- ۱۲۶..... اصل امنیت
- ۱۲۹..... ویژگی‌های ایجاب مؤثر
- ۱۲۹..... ۱. همگرای در برابر واگرایی
- ۱۳۲..... ۲. توجه کردن
- ۱۳۳..... ۳. لحن صدا
- ۱۳۴..... ارتباط صحیح و ایجاد همبستگی
- ۱۳۵..... گام‌های اساسی در برقراری ایجاب مؤثر با اعضای خانواده
- ۱۳۷..... انواع مواجهه افراد با یکدیگر
- ۱۳۷..... ۱. دستور دادن
- ۱۳۷..... ۲. تهدید یا توبیخ کردن
- ۱۳۸..... ۳. نصیحت کردن و تذکر اخلاقی دادن
- ۱۳۸..... ۴. پیشنهاد دادن با ارایه راه‌حل
- ۱۳۹..... ۵. آموزش دادن و بحث منطقی کردن
- ۱۳۹..... ۶. قضاوت کردن
- ۱۴۰..... ۷. موافقت کردن
- ۱۴۱..... ۸. تحقیر کردن
- ۱۴۱..... ۹. وانمود کردن به تشخیص مشکل
- ۱۴۲..... ۱۰. تخریب به زبان تأیید
- ۱۴۲..... ۱۱. بازجویی و تفحص
- ۱۴۳..... ۱۲. حرف را عوض کردن
- ۱۴۴..... ۱۳. حرف دل را زدن
- ۱۴۴..... ۱۴. بهره‌گیری از گشاینده‌ها
- ۱۴۴..... ۱۵. گوش دادن فعال
- ۱۴۵..... توصیه‌هایی برای پیشگیری از ستیزه‌های خانوادگی
- ۱۴۶..... مراقبت از فرزندان

۱۴۸	تربیت انسان‌های نیک
۱۵۱	کارکردهای خانواده
۱۵۱	جلوگیری از انحرافات اجتماعی
۱۵۵	آرامش ثمره مشروعیت بخشی به فرزندان
۱۵۶	تأمین نیازهای معیشتی
۱۵۷	مهارت‌های اخلاقی
۱۵۸	ویژگی‌های همسر خوب
۱۶۳	سن ازدواج
۱۶۴	فاصله سن
۱۶۵	تفاوت سنی میان نذر شوهر
۱۷۰	پیشنهاد ازدواج
۱۷۱	عقد ازدواج
۱۷۲	جشن عروسی
۱۷۳	مهریه و جهیزیه
۱۷۷	بنیان خانواده
۱۷۷	الف) عوامل اولیه اتحاد خانوادگی
۱۷۹	ب) عوامل ثانویه اتحاد خانوادگی
۱۸۳	ج) عوامل پشتیبان
۱۸۵	ویژگی‌های خانواده سالم
۱۸۶	ارایه چارچوب (الگوی مناسب برای تربیت فرزند)
۱۸۷	بلوغ
۱۸۹	دوران نوجوانی
۱۸۹	مراحل سه گانه دوران نوجوانی
۱۹۲	تغییر رفتار
۱۹۳	۱۲-۱۴ سالگی
۱۹۴	اضطراب در دوران نوجوانی
۱۹۶	دیدگاه رفتارگرایی
۱۹۷	مدیریت خود (مدیریت احساسات)
۱۹۸	مهر و محبت در خانواده
۱۹۹	مؤلفه و راهکارهای برقراری یک ارتباط صحیح
۲۰۱	کمرویی و راه‌های مقابله با آن

- ۲۰۱ ..... ویژگی‌های رفتاری افراد کم‌رو
- ۲۰۲ ..... زمینه‌های کم‌رویی
- ۲۰۲ ..... کم‌رویی ناشی از ترس
- ۲۰۳ ..... خانواده و فرزندان کم‌رو
- ۲۰۴ ..... مدرسه، تقویت کم‌رویی یا رشد اجتماعی
- ۲۰۴ ..... فشارهای اجتماعی و کم‌رویی
- ۲۰۵ ..... کاهش کم‌رویی
- ۲۰۷ ..... پرخاشگری
- ۲۰۷ ..... الف) پرخاشگری یک رفتار غریزی است.
- ۲۰۸ ..... ب) پرخاشگری یک رفتار اجتماعی است که یاد گرفته می‌شود.
- ۲۰۸ ..... ب) پرخاشگری یک سائقه خارجی است.
- ۲۰۹ ..... انواع پرخاشگری
- ۲۱۰ ..... عوامل مؤثر در بروز پرخاشگری
- ۲۱۳ ..... پیامدهای پرخاشگری
- ۲۱۴ ..... دلایل خشونت در کلان‌شهر
- ۲۱۵ ..... تندخو بودن و فقدان آرامش در شهر
- ۲۲۱ ..... فهرست منابع

مقدمه

تشکیل خانواده سالم به عنوان نخستین پله سیر تکاملی هر اجتماع از ارزش و اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است. به شکلی که غفلت از آن، جامعه بشری را دچار عقب افتادگی، انحران و حتی ابتدال و در نهایت موجب از بین رفتن مفاهیم انسانی و ارزشی خواهد کرد. با دواج دین کامل می شود.

قرآن کریم می فرماید: «بَرُّهُمُ أَضْبُؤُا. بلکه از حیوان هم پست تر می شود».

تن آدمی شریف است به جان آدمیت	نه همین لباس زیباست نشان آدمیت
اگر آدمی به چشم است و دهان و گوش	چه میان نقش دیوار و میان آدمیت
خور و خواب و خشم و شهوت شغب است و جهل و ظلمت	حیوان خیر ندارد ز جهان آدمیت
به حقیقت آدمی پاش وگرنه مرغ باشد	که همین سخن بگوید به زبان آدمیت
مگر آدمی نبود که اسیر دیو ماندی	نه فرشته ره ندارد به مکان آدمیت
اگر این درنده خویی ز طبیعتت بمیرد شناس	نه هر زنده باشی به روان آدمیت
رسد آدمی به جایی که به جز خدا نبیند	بنگر تا چا احد است مکان آدمیت
طیران مرغ دیدی تموز پای بند شهوت بینی	به در آی تا ببینی طیران آدمیت
نه بیان فضل کردم که نصیحت تو گفتم و جهل و ظلمت	هم از آدمی شنیدیم بیان آدمیت ^۱

درحقیقت توجه کافی نکردن به ظرفیت هایی که خالق هستی بخش به انسان و ماهیت وجودی و تمایز او از دیگر موجودات که همان قوه تفکر و تعقل و تشخیص و انتخاب است تزلزل در بنیاد خانواده و رکود اخلاق جوامع بشری را در پی خواهد داشت.

۱. أعراف / ۱۷۹.

۲. سعدی، غزلیات، غزل ۱۸.

در دنیای معاصر و با فضای عصری شدن که هر از گاهی مکتب و یا تفکری جدید خود را مهمان ناخوانده اندیشه‌های انسانی می‌کند که اغلب هرکدام دگانی و یا جلب توجهی بی‌پایه و اساس هستند و همچنین مدعی آرایش‌بخشی به جامعه بشری می‌باشند که در حیطه مسائل خانواده به ارتباطات بین زوجین پرداخته و نسخه جدیدی ارائه می‌کنند.

در این میان طرح مباحث اخلاقی برگرفته از اسلام شریف و دو منبع اصلی که همان قرآن کریم و سخن اهل بیت (علیهم‌السلام) می‌باشد ان شاء الله بتواند کلید درب‌های بسته و مرهمی بر دردها و رنج‌های جامعه بشری باشد.

همچنان که خداوند ما را هدف خلقت انسان را عبادت و اخلاق تفریر فرموده‌اند. گذشت زمان مفاهیم اخلاقیات را تعریف آن‌ها را نسبت به مکان و زمان تغییرپذیر می‌نماید که فرمود: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ». در این آیه، هدف از خلقت جن و انس، عبادت و بندگی شمرده شده است.

مراد از عبادت و بندگی چیست؟ روش است که مراد از بندگی، رفتار و کردار و گفتار و عقایدی است که مطلوب خداوند است و جن همان است که در اخلاقیات اسلامی مدنظر است. اخلاق اسلامی به معنای عام، شامل - لایحه ملکات، رفتار و کردار درونی و بیرونی است و بندگی و طاعت خداوند نیز وقتی ضرورت می‌گیرد که انسان از درون و بیرون حالت، صبغه الهی^۱ پیدا کند. بنابراین اخلاق الهی و رسالت و بندگی مترادف هم هستند و طبق مفاد آیه مذکور، می‌توان گفت که هدف از خلقت جن و انس، تَخَلُّق به اخلاق الهی است.

یکی دیگر از شواهد اهمیت اخلاق در قرآن، این است که خداوند در آیاتی متعدد، تزکیه را قبل از تعلیم قرار داده است و رسالت و وظیفه بزرگ تزکیه و تهذیب آدمیان را

۱. رنگ خدایی (خداگونه شدن)؛ صفات خداوندی گرفتن.

پیش از تعلیم آنان را برمی شمارد:

(۱) «كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ»:

همچنان که ما در بین شما رسولی فرستادیم که از خود شماست که او آیات ما را به شما تلاوت می‌کند و شما را از آلودگی‌ها پاک می‌کند و کتاب و حکمت و انجیل را از قبل نمی‌دانسته‌اید، به شما یاد می‌دهد.

(۲) «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ»:

بدرستی خداوند بر مومنان نماند، گذاشت؛ چراکه در میان آنان رسولی از خودشان برگزید که آیات او را بر آنها می‌خواند و آنها را تزکیه و تهذیب می‌کند، گرچه از قبل در گمراهی آشکار بودند.

(۳) «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ

الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ». دوست خدایی که در میان درس ناخواندگان، رسولی از خود آنان برانگیخت تا بر آنها آیات او را تلاوت کند و آنها را از آلودگی‌ها پیراسته سازد و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد، گرچه از قبل، در گمراهی آشکار بودند.

یکی دیگر از راه‌های پی بردن به اهمیت اخلاق در قرآن، این است که بدونیم در قرآن کریم چه مقدار به مفاهیم اخلاقی توجه شده است. با مروری در آیات قرآن و دقت در مفاهیم اخلاقی به‌کار گرفته شده در آن، به‌خوبی به اهمیت اخلاق در قرآن پی

می‌بریم. مفاهیمی همچون خیر و شرع، نور و ظلمت، حق و باطل، برّ و فجور، عدل و ظلم، تقوا، صبر، احسان و مشتقات آنها مکرراً در آیات قرآن به‌کار رفته‌اند. این واژه‌ها و مفاهیم رنگ اخلاقی دارند و از مفاهیم عام اخلاقی در قرآن کریم شمرده می‌شوند. عنایت ویژه این کتاب مقدس نسبت به این مفاهیم، نشانگر اهمیت اخلاق در این کتاب است.

بر اهمیت اخلاق همین بس که در حدیث نبوی آمده است:

«إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ؛ همانا من برای این به رسالت مبعوث شده‌ام که مکارم و فضایل اخلاقی را تکمیل کنم.»

جالب است دقت کنیم که در آن فضای بسیار سخیف و بدوی باز هم رسول (ص) نفروندند شما بی‌اخلاق هستید، بلکه مؤمنان برای تکمیل اخلاق آمده‌ام و این خود نکته دیگری از بزرگی خلق پیامبر (ص) بوده است.

طبق مفاد این حدیث، می‌توان گفت: به‌مور کل، هدف از بعثت تمام انبیا و رسولان الهی (علیهم‌السلام) تتمیم و تکمیل ارزش‌های اخلاقی است؛ زیرا پیامبر اسلام (ص) خاتم پیامبران است و وقتی هدف خداوند از بعثت ایشان، تکمیل مکارم اخلاقی باشد، این بدین معناست که هدف نهایی خداوند از ارسال رسولان پیشین - که مقدمه خاتمیت پیامبر اسلام (ص) - نیز تکمیل ارزش‌های اخلاقی بوده است.

در روایت دیگری از موسی بن جعفر^(ع) از پدران بزرگوارش از امیرمؤمنان^(ع) نقل شده است: از پیامبر اسلام (ص) پرسیدند ای رسول خدا مراد از (جهاد اکبر) چیست؟ فرمود: جهاد با نفس سپس فرمود: بالاترین جهاد، جهاد کسی است که با نفس درون خود به مبارزه برخیزد.

بنابراین هر فضیلت اخلاقی رابطه‌ای میان انسان و خدا ایجاد می‌کند و او را گام به گام به ذات مقدسش نزدیک می‌کند.

قرآن کریم به هنگام بیان مقام والای پیامبر اسلام (ص) می‌فرماید:

«وَإِنَّكَ لَكُلِّ خَلْقٍ عَظِيمٍ؛ تو اخلاق عظیم و برجسته‌ای داری.»

خانواده اجتماعی کوچکی است که با آغاز توافق مرد و زن برای زندگی در فضایی تعاملی تشکیل می‌شود. تعاملی که در راستای تأمین ابتدایی‌ترین نیازهای انسانی گرفته تا والاترین اهداف انسانی می‌تواند ادامه یابد. و طبیعتاً در چنین اجتماعی متفاوت اما در یک راستا می‌تواند بار و بار بخش به کثرت افراد داخل این اجتماع باشد این دو هم در پیشرفت‌های مادی و هم در تحمل معنوی یار همدیگر خواهند بود تا در یک زندگی یگانه‌وار بر ناملایمات زندگی دنیا غلبه کنند. اگر این زندگی همراه با توانمندی‌های اجتماعی و اخلاقی زن همراه باشد، نه تنها سختی‌های زندگی کاسته می‌شود بلکه شیرینی زندگی نیز افزون می‌شود. در غیراین صورت ناملایماتی که از بیرون بر زندگی انسان وارد می‌شود با عدم هماهنگی در بین اعضای خانواده دو چندان شده و زندگی خانوادگی هم از درون دچار بحران می‌گردد. این مسائل می‌تواند زمینه‌های فروپاشی خانواده را فراهم کند. با این وصف یادگیری مهارت‌های زندگی و مهارت‌های ارتباطات اجتماعی و خانوادگی در کنار امور اخلاقی که افراد برای ازدواج و تشکیل خانواده لازم دارند، نیازمند آموزش و کسب به‌موقع می‌باشد.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانم از مساعی مسؤولان انتشارات نوشناخت نیز سپاسگزاری کنم که زحمت انتشار این اثر را برعهده گرفتند به‌ویژه از سرکارخانم لعلیا هاشمی اقدم که زحمت ویراستاری و صفحه‌بندی کتاب را برعهده داشتند، سپاسگزاری به‌عمل می‌آورم.